

BEYİN GÖÇÜ-MUTLULUK İLİŞKİSİ: TÜRKİYE'DE AKADEMİSYENLER İÇİN AMPİRİK BİR ANALİZ¹

İsmet ATEŞ²

Yasemin AYSU KÖKSAL³

ARTICLE INFO

Article history:

Received 21 Nov 2021

Accepted 6 Dec 2021

JEL classification:

D90

D9

J61.

Keywords:

Happiness

Life Satisfaction

Brain Drain

Reverse Brain Drain

ÖZET

Çalışmada yurt dışına kendi istek ve iradeleriyle en az bir yıllığına gidip Türkiye'ye dönen ve herhangi bir üniversitede çalışmalarını sürdüren Türk akademisyenlerin beyin göçüne bakışı yaşam memnuniyeti perspektifinden incelenmiştir. Bu bağlamda anket tekniği kullanılmış ve elde edilen veriler frekans dağılımı ve regresyon analiziyle sınanmıştır. Çalışmadan elde edilen sonuçlara göre, yaşam memnuniyetinin akademisyenleri Türkiye'den iten faktörler ve yurt dışına çeken faktörler üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi olduğu görülmüştür. Genel olarak akademisyenler yurt dışına ilk gittiklerinde Türkiye'ye dönme niyetleri olduğunu belirtmelerine rağmen Türkiye'ye dönmekten dolayı mutlu olup olmama konusunda kararsız olup, yurt dışına göç etmek istemektedirler. Yurt dışına göç etmek isteyenler lisansüstü eğitim görmek ve Ar-Ge araştırması yapmak amacıyla daha çok Amerika Birleşik Devletleri (ABD), İngiltere ve Almanya gibi gelişmiş ülkeleri tercih etmektedir.

MAKALE BİLGİSİ

Makale Geçmişi:

Geliş Tarihi: 21 Kasım 2021

Kabul Tarihi: 6 Aralık 2021

JEL kodu:

D90

D9

J61.

Anahtar kelimeler:

Mutluluk

Yaşam Memnuniyeti

Beyin Göçü

Tersine Beyin Göçü.

ABSTRACT

In the study, the perspective of Turkish academicians who have been abroad of their own will for at least one year and returned to Turkey and continued their studies at any university on brain drain has been investigated from the standpoint of life satisfaction. In this context, the survey technique was used and the data obtained were tested by frequency distribution and regression analysis. It has been detected according to the results obtained from the study that life satisfaction has a statistically significant effect on the factors that drive academics from Turkey and the factors that attract them abroad. Although academicians usually state that they intend to return to Turkey when they first go abroad, they become indecisive about whether they will be contented to turn back to Turkey, and they would like to immigrate abroad. Those who would like to immigrate abroad mostly prefer developed countries such as the United States of America (the USA), England and Germany for postgraduate education and R&D research.

¹ Çalışma Prof. Dr. İsmet ATEŞ danışmanlığında Yasemin AYSU KÖKSAL tarafından hazırlanan "Mutluluk Ekonomisi ve Beyin Göçü: Türkiye Örneği" adlı doktora tezinden hazırlanmıştır.

² Prof. Dr., Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Nazilli İİBF, e-posta: iates9@gmail.com, Orcid: 0000-0002-4162-5651

³ Dr. Öğr. Gör., Hakkari Üniversitesi, Yüksekova Meslek Yüksekokulu, e-posta: yasemin.aysu@hakkari.edu.tr, Orcid: 0000-0002-6482-0687

DOI: 10.53839/aifd.1026339

1.GİRİŞ

İktisat biliminde uzun yıllardır varlığını sürdüren ana akım (ortodoks-neoklasik) iktisat kuramında iktisadi çalışmaların matematiksel yolla ifade edilmesi ve insan odaklı bir bilim olan iktisatta psikolojik faktörlerin göz ardı edilmesi eleştirilere yol açmıştır. Bu eleştiriler iktisadın yeni bir alt bilim dalı olan “Davranışsal İktisat” kavramının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Neoklasik iktisada göre çalışan ve yüksek gelire sahip olan kişiler daha çok mutlu olacaktır. Ancak son yıllarda yapılan çalışmalar sadece gelir düzeyinin artmasının bir ülkenin/bir bireyin mutluluğu için yeterli olmadığını göstermektedir. Gelir kavramı maddi olanakları ifade ederken, gelişmişlik düzeyi daha çok insanın hayat kalitesi, erişebildiği olanaklar ya da hangi haklara sahip olduğu ile ilgilidir.

Bu çalışmada davranışsal iktisat içerisinde önemli bir yeri olan ve bir alt başlığını oluşturan mutluluk ekonomisi konusu ele alınmıştır. Son zamanlarda mutluluk ekonomisi adıyla yapılan çalışmalar bireylerin yaşam memnuniyetinde yalnızca nesnel faktörlerin etkili olmadığını göstermiştir. Bunun yanında neoklasik iktisadın ihmal ettiği bireyin inanç, sağlık, medeni durum, yaş, eğitim, etnik köken, istihdam durumu gibi sosyo demografik özelliklerinin yanı sıra kurumsal faktörler, ayrımcılık ve dışlanma vb. pek çok faktörün de etkili olduğu tespit edilmiştir. Birçok alanda yapılan mutluluk araştırmaları göç alanında da yapılmaya başlanmıştır. Ancak literatüre bakıldığında uluslararası bir göç türü olan ve 1960 yıllarından sonra yaygınlaşmaya başlayan beyin göçü ile mutluluk arasındaki ilişkiyi inceleyen bir çalışma olmadığı görülmektedir. Bu bağlamda literatürdeki boşluğu doldurmaya yönelik öncü çalışmalardan biri olması nedeniyle diğer çalışmalardan ayrılmaktadır.

Çalışma, herhangi bir üniversitede çalışmalarını sürdüren Türk akademisyenlerin beyin göçüne bakışını yaşam memnuniyeti perspektifinden test etmeyi amaçlamaktadır. Bu doğrultuda yurt dışına kendi istek ve iradeleriyle en az 1 yıllığına gidip

daha sonra Türkiye'ye dönen ve çalışmalarına herhangi bir üniversitede devam eden Türk akademisyenlere anket uygulanmıştır. Anketin uygulanması sonucunda frekans dağılımı ve regresyon analizine ilişkin sonuçlara yer verilmiştir.

Bu çalışma iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde mutluluk ve beyin göçüne yönelik bilgiler ve tanımlamalara yer verilmiştir. İkinci bölümde ise mutluluk ve beyin göçü ilişkisini konu alan ampirik sonuçlar verilmiştir.

2.MUTLULUK KAVRAMI VE BEYİN GÖÇÜ İLİŞKİSİ

Her geçen gün daha da önemli hale gelen mutluluk kavramı, insanın duyduğunda bile zevk aldığı ve yaşamı boyunca en çok arzuladığı bir duygudur. Pek çok kişi mutluluk düzeyini arttırarak mutluluğun anahtarını elinde tutmak istemektedir. Bu nedenle mutluluk ve iyi yaşamaya dair konular yüzyıllardır bilim insanı, politikacı, felsefeci, din adamı, sosyolog, yazar, psikolog, araştırmacı vb. pek çok farklı alanlarda faaliyet gösteren kişilerin tartışma ve açıklamalarına konu olmuştur (Easterlin, 2004: 26). Bu bağlamda 4. yüzyılda yaşamış olan Aristoteles'in eserlerinde mutluluk kavramıyla ilgili ilk çalışmalara rastlanmıştır. Aristoteles'e göre mutluluk insan yaşamının gayesidir ve insanların tamamı yaşamı boyunca mutluluğu arar. O halde mutluluk bir tür eğitim veya çalışmayla kazanılır (Büyükdüvenci, 1993: 41-43). Mutluluk kavramını Farabi de, Aristo'ya benzer bir şekilde incelemiştir. Bu durumda mutluluk insanın ulaşacağı en yüce gayedir ve yapılan en yüksek iyilik anlamına gelmektedir (Arkan, 2005: 388). Mutluluğu insan doğasının nihai gayesi olarak ifade eden Sokrates için bilgi mutluluk verici şeydir ve mutluluğun kaynağıdır. Mutluluğa en büyük engel ise bilgisizliktir (Özkan, 2013: 43).

Mutluluğa yönelik yaklaşımlara düşünceleri kilise tarafından dayatılan Orta Çağ Avrupası açısından bakıldığında çok olumlu olmadığı görülmektedir. “Acı çekme” anlayışı Hz. İsa'nın çektiği sıkıntılar referans gösterilerek bir nevi kutsal hale

getirilmiştir. İnsan asıl mutluluğa öldükten sonra ulaşacaktır. Yani mutluluğa yeryüzünde yer yoktur (Veenhoven ve Dumludağ, 2018: 226).

Her alanda popülerliği artan mutluluk konusu iktisatçılar arasında da "mutluluk ekonomisi" adı altında çalışılmaya başlanmıştır. Mutluluk alanında yapılan çalışmalara öncülük eden "Hedonic Relativism And Planning Good Society" adlı çalışma Brickman ve Campbel tarafından 1971 yılında yapılmış olup, mutluluk konusunun önünü açarak ekonomi alanında da tartışılmaya başlanmasını sağlamıştır. Tibor Scitovsky (1976) ve Richard Easterlin (1974) birkaç yıl sonra "Mutluluk Paradoksu" olarak anılan ve daha sonra "Easterlin Paradoksu" olarak bilinen çalışmalarıyla, iktisat alanında mutluluk ile ilgili çok önemli şeyler söylemişlerdir (Gül, 2017:23). Ruut Veenhoven (1984) mutluluğu veya öznel iyi oluşu, bireyin bir bütün olarak yaşam kalitesini değerlendirmesiyle bu değerlendirme sonucu ulaştığı olumluluk derecesi olarak tanımlamıştır. Diener ve Seligman'a (2004) göre ise, mutluluğun yaşam tatmini, hayattan zevk alma, pozitif duygular, yaşamın anlamlı olması ve hoşnut olma hissi gibi birçok anlamı vardır.

Mutluluk ile yakından ilişkili bazı kavramlar söz konusudur. İyi oluş, yaşam kalitesi, yaşam memnuniyeti, yaşam doyumu, öznel iyi oluş, refah ve fayda bunlardan bazılarıdır. Bu kavramlar çoğu zaman iktisat literatüründe birbirini yerine kullanılmaktadır. Easterlin (2001) de çalışmasında mutluluk, yaşam memnuniyeti, fayda, refah, iyi oluş ve öznel iyi oluş kavramlarını birbirini yerine kullandığını belirtmiştir. Bu çalışmada mutluluk yerine "yaşam memnuniyeti" kavramı kullanılmıştır. Gökdemir ve Veenhoven (2014) yaşam memnuniyeti kavramını, genel olarak kişinin doğduğu andan ölümüne kadar ki kendi yaşamına ilişkin genel bir değerlendirmesini gösteren ve tek boyuttan oluşan bir değişken olarak tanımlamaktadır.

Mutluluk kavramından sonra beyin göçüyle ilgili tanımlara bakıldığında ise beyin göçüyle ilgili farklı disiplinlerde pek çok çalışma, araştırma yapılmakta ve farklı tanımlar ortaya konmaktadır. Bu tanımlar doğrultusunda yetenekli ve iyi eğitim

görmüş kişilerin kendi vatanlarından ayrılarak daha gelişmiş olan başka bir ülkeye göç etmesi olarak tanımlanabilir.

Diğer bir tanımda beyin göçü, daha az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerden daha yüksek gelire sahip ülkelere yüksek nitelikli bireylerin gitmesi olarak belirtilmiştir. Beyin göçü şu şekilde de olabilmektedir. Bir ülke sahip olduğu yetersiz kaynaklarla nitelikli insan gücü yetiştirip daha sonra bu potansiyeli kendi ülkesinde değerlendiremeyerek bu kişilerin daha gelişmiş ülkelere gitmesi ile karşı karşıya kalabilmektedir (Aksoy, 2012: 297).

İki ülke arasında yapılan bu göç hareketinin rastgele yapılmadığını belirten tanım ise şu şekildedir. Bireyler ülkelerinde eğitimlerini olabilecek en iyi şekilde tamamladıktan sonra bu yeteneklerini daha gelişmiş ülkelerde kullanmak için kendi istek ve arzularıyla çalışmak veya araştırma yapmak amacıyla gitmeleridir (Kaya, 2009: 14).

Uluslararası Göç Örgütü [IOM] (2013)' nün hazırlamış olduğu göç sözlüğünde beyin göçü, "Eğitim görmüş ve yetenekli kişilerin köken ülkelerinden başka bir ülkeye, menşe ülkenin beceri kaynaklarında azalmayla sonuçlanacak şekilde göç etmesi" olarak tanımlanmıştır. Kök ülke açısından beyin göçü, ülkeler nitelikli insan gücünü pasif hale getirebilir. Bunun nedeni ise hem sosyal hem de ekonomik anlamda ki kalkınma çabalarıdır. Bu bağlamda beyin göçünü tekrar tanımlamak gerekirse, bir ülke hazır yetişmiş nitelikli iş gücünü göçle beraber kaybetmiş olması olarak tanımlanmaktadır (Oğuzkan, 1971: 1).

Özellikle 1950'li yıllardan sonra beyin göçü konusudaha çok dikkat çekmeye başlamıştır (Erdoğan, 2003: 87). Çalışmanın konusunu oluşturan akademisyenlerin beyin göçü dalgası ise ilk olarak 1960'lı yıllarda İngiltere'de nitelikli bilim insanı göçünün ulaştığı boyutlarla dikkatleri çekmiştir. Bu hareket akademisyenler tarafından "The Brain Drain" adını almıştır (Kurtulmuş, 1992: 205-206).

Beyin göçü ile ilgili bazı kavramlar söz konusudur. Bu kavramlar aşağıda açıklanmıştır.

Beyin Bolluğu (Taşması, Fazlalığı): Nitelikli insan fazlasından bir ülkenin yararlanmayıp, bu işgücünü nitelikli insan talebi bulunan diğer ülkelere kaptırması şeklinde tanımlanabilir (Ünal, 2013: 1418).

Beyin İhracı: Başka bir ülkeye yüksek nitelikli bireylerin ihraç edilmesidir (Babataş, 2007: 265).

Beyin Değişimi: Ülkeler arası bir değişim söz konusudur. Bu değişimin amacı karşılıklı fayda sağlamaktır. Bu amaçla ülkeler birbirlerinin deneyimlerinden, bilgi ve birikimlerinden yararlanmak amacıyla öğrenci ve bilim insanlarının değişimini sağlamaktadır (Babataş, 2007: 265).

Beyin Kurutma: Beyin küsmesi olarak da bilinen beyin kurutma az gelişmiş ülkelerde yoğun bir şekilde yaşanmaktadır. Yetişmiş bilim insanlarının başka alanlarda çalıştırılmasıdır. Bu durum zamanla bu bireylerin bilgi birikimlerinin körelmesine neden olmaktadır (Şimşek 2006: 83).

Sanal Beyin Göçü: Kısaca bu göç yüksek nitelikli kişilerin yer değiştirmeden, başka ülkelerde kullanılmak üzere beyinlerini kiraya vermesi şeklinde tanımlanmaktadır. Bu şekilde sanal beyin göçünün arttığı sektörler arasında yazılım, bilişim sektörleri yer almaktadır (Kaya, 2009:15).

Gizli Beyin Göçü: Bilim insanlarının ve yüksek nitelikli beyinlerin yabancı şirketler adına kendi ülkelerinde istihdam edilmesidir.

Kalıcı Beyin Göçü: Mühendisler, sistem analistleri, kimyacılar ve fizikçiler gibi iyi yetişmiş bireylerin geri dönmek üzere gelişmiş ülkelere göçüne denir (Kaya, 2003:34).

Yüksek nitelikli bireylerin az gelişmiş ülkelere gelişmiş ülkelere geçici veya kalıcı olmak üzere göç etmesinin pek çok nedeni bulunmaktadır. Ülkelerarası yüksek vasıflı insan göçünün nedenleri arasında "Cazibe Kutupları, Merkez-Çevre Ülkeleri, Arz-Talep, İtici-Çekici Güçler ve Uluslararası Bağımlılık" gibi farklı teorik yaklaşımlar yer almaktadır. Bu yaklaşımlardan itici ve çekici faktörler üzerinde durulmuştur. Bunun nedeni beyin göçünün itici ve çekici sebeplerinin, uygulama çalışmalarında daha çok yer almasıdır.

Bu çalışmanın uygulama kısmında da itici ve çekici faktörler baz alınarak analiz yapılmıştır.

Beyin göçü ve mutluluk ilişkisine bakıldığında; kişiler bireysel olarak, toplumlarda topluluk olarak mutluluğu elde etmeye yönelik arayışlar içerisinde olmuşlardır. Bu nedenle bireyler refah düzeyini yükseltmek ve daha iyi bir hayata kavuşmak amacı ile göç etmektedirler. Buradaki amaç bireyin mutluluğunu göç yolu ile arttırmaya çalışmasıdır. Bireyler bir başka ülkeye göç ettiklerinde neoklasik iktisadın iddia ettiği gibi sadece gelirlerini arttırarak basitçe mutlu olamazlar. Göçün maddi maliyetlerinin yanında ayrıca bir de neoklasik iktisadın hesaba katmadığı sosyal, kültürel vs. maliyetler de mevcuttur.

3.AMPİRİK SONUÇLAR

3.1.Literatür Taraması

Bu kısımda mutluluğun göç üzerindeki etkilerini uluslararası literatürde inceleyen çalışmalara yer verilmiştir.

Polgreen ve Simpson (2010), WVS'den gelen mutluluk verilerini üç farklı göç veri setine uygulayarak, mutluluk ile göç arasındaki ilişkiyi analiz etmişlerdir. Çalışmada belli bir mutluluk eşiği altında (2.97 civarı) mutluluk ve net göç oranları arasında negatif bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Bunun anlamı, mutluluk arttıkça net göç oranları düşmektedir. Fakat mutluluk eşik seviyesinin ötesinde ise mutluluk ve net göç oranları arasındaki ilişki pozitif yönlüdür. Bu durum yaşamdan duyulan memnuniyet arttıkça göç verme oranı da artış göstermektedir şeklinde açıklanabilir.

Graham ve Markowitz (2011), Latin Amerika bölgesindeki 18 ülkeyi kapsayan bir araştırma yapmışlardır. Analiz, mutsuzluğun göçü tetiklediği hipotezini desteklerken, aksini kanıtlamamaktadır.

Cai, Esipova ve Oppenheimer (2014), Gallup World Poll (Gallup Dünya Anketi) verilerini kullanarak, 2007-2012 döneminde 154 ülkeyi kapsayan bir araştırma yapmışlardır. Araştırmadan elde edilen sonuçlara göre, uluslararası göç arzusunun öznel iyi oluş (mutluluk) ile negatif ilişkili olduğu tespit edilmiştir. Diğer bir ifadeyle daha yüksek öznel iyi

oluş ölçülerine sahip bireylerin daha düşük uluslararası göç arzularına sahip olduğu anlamına gelmektedir.

Otrachshenko ve Popova (2014), Orta ve Doğu Avrupa ve Batı Avrupa ülkeleri için Eurobarometre anketini kullanarak yaşam memnuniyetinin bireysel göç etme niyeti üzerindeki etkisini incelemişlerdir. İnsanların hayattan memnun olmadıklarında göç etme niyetlerinin daha yüksek olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Sosyoekonomik değişkenler ve makroekonomik koşullar, yaşam doyumu yoluyla dolaylı olarak göç etme niyetini etkilemektedir.

Brzozowski ve Coniglio (2021), mutsuzluğun uluslararası göç kararı üzerindeki etkisini analiz etmişlerdir. Araştırmada Sosyal Diagnosis (SD) projesinden elde edilen veriler kullanılmıştır. (Polonya'da 2000 ile 2015 yılları arasında her iki yılda bir yapılan hane halkı anketidir.) Araştırmadan elde edilen bulgular şu şekildedir: Mutsuzluk baskısı, yalnızca kadınlar ve çalışan bireyler gibi seçilmiş alt grupların uluslararası göç olasılığını önemli ölçüde etkilemektedir. Mutsuzluk seviyesinin göç kararında itici bir faktör rolünde olduğu bulunmuştur. Bireyin kendisinin veya hane halkının mutluluğu, göçün bir sonucu olarak artmaktadır. Sonuçlar daha mutsuz kişilerin yurt dışına göç etme eğiliminde olduklarını göstermektedir.

Bu çalışmanın sonuçları ile literatürde yaygın olan çalışmaların sonuçları birbirlerini destekler niteliktedir. İnsanların hayattan memnun olmadıklarında yurt dışına göç etme niyetlerinin daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

3.2.Yöntem ve Model

Araştırmanın bu kısmında araştırmanın amacı, evren ve örneklemin seçimi, veri toplamak için kullanılacak yöntem ve süreci, anket formunun hazırlanması ve araştırmada kullanılan ölçeklere dair bilgiler verilmiştir.

3.2.1.Araştırmanın Amacı

Yurt dışına kendi istek ve iradeleriyle en az bir yıllığına gidip daha sonra Türkiye'ye dönen ve çalışmalarına herhangi bir üniversitede devam eden Türk akademisyenlerin beyin göçüne bakışını yaşam memnuniyeti perspektifinden test etmektir.

3.2.2.Araştırmanın Hipotezleri

Kullanılacak hipotezlerin geneline yönelik Ho yokluk hipotezi "Yaşam memnuniyetinin (YM) iten veya çeken faktörlerin her biri için istatistiki olarak bir etkisi bulunmamaktadır" biçiminde oluşturulmuştur.

Alternatif hipotezler ise, YM' nin akademisyenleri Türkiye'den iten farklı faktörler üzerine etkileri aşağıdaki hipotezlerle tanımlanmıştır.

H₁: YM'nin iten politik faktörler üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi vardır.

H₂: YM'nin iten ekonomik faktörler üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi vardır.

H₃: YM'nin iten sosyal ve kültürel faktörler üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi vardır.

H₄: YM'nin iten bilim ve teknolojik faktörler üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi vardır.

H₅: YM'nin iten kişisel, ailevi ve eğitime ilişkin faktörler üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi vardır.

H₆: YM'nin iten mesleki faktörler üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi vardır.

Alternatif hipotezler ise, YM' nin akademisyenleri yurt dışına çeken farklı faktörler üzerine etkileri aşağıdaki hipotezlerle tanımlanmıştır:

H₇: YM'nin çeken politik faktörler üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi vardır.

H₈: YM'nin çeken ekonomik faktörler üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi vardır.

H₉: YM'nin çeken bilim ve teknolojik faktörler üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi vardır.

H₁₀: YM'nin çeken mesleki faktörler üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi vardır.

H₁₁: YM'nin çeken kişisel, ailevi ve eğitime ilişkin faktörler üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi vardır.

3.2.3.Araştırmanın Evreni ve Örneklem

Araştırmanın evreni, araştırma sırasında Türkiye'den yurt dışına eğitim, çalışma, araştırma vb. nedenlerle en az bir yıllığına gidip daha sonra Türkiye'ye dönen ve çalışmalarına herhangi bir üniversitede devam eden akademisyenlerdir.

Örnekleme, Türkiye'deki yurt dışına gidip dönen akademisyenlerin toplam sayısı tam olarak bilinmemektedir. Çalışmada, örnekleme yöntemlerinden tesadüfi olmayan kolayda örnekleme yöntemi tercih edilmiştir.

Kurtuluş (2008) yaptığı çalışma dikkate alınarak % 95 güven aralığında, anakütle gözlem sayısının 500000 ve üzeri büyüklüğe sahip olduğu varsayılarak % 5 anlamlılık düzeyinde örneklem sayısının 322 kişi olması yeterli bulunmaktadır. Buradan hareketle hatalı veriler de bulunması ihtimaliyle 422 örneklem sayısı ile araştırmanın gerçekleştirilmesi sağlanmıştır.

3.2.4.Veri Toplama Yöntemi ve Süreci

Araştırma verilerinin toplanmasında nicel araştırmalarda sıklıkla kullanılan anket yöntemi tercih edilmiştir. Veriler internet üzerinden e-posta yoluyla toplanmıştır. Pilot test sonuçlarına göre hazırlanıp son şekli verilen anket Mart-Eylül 2019 tarihleri arasında çevrimiçi olarak yapılmıştır. Akademisyenlere bilgi veren bir metin yazılarak ankete katılım sağlamaları için ricada bulunulan e-postalar gönderilmiştir. 1000 kişiye gönderilen ankete 500 akademisyen yanıt vermiş ancak 422 geçerli ankete ulaşılmıştır.

3.2.5.Anket Sorularının Hazırlanması ve Araştırmada Kullanılan Ölçekler

Çalışmada kullanılan anket formunda akademisyenlere ait şu bilgiler yer almaktadır.

- Demografik ve bireysel bilgiler,
- Eğitim ve çalışma hayatı ile ilgili bilgiler,
- Türkiye'den göç etmesine neden olan itici faktörler,

- Yurt dışına göçün teşviki ile ilgili durum hakkında bilgiler,
- Geri dönme nedenleri ve kararlarına ilişkin bilgiler,
- Yurt dışında yaşanan zorluklar ve Türkiye'ye katkıları ile ilgili bilgiler,
- Geri dönme ve tekrar gitme niyetleri hakkındaki düşüncelerini tespit etmek amacıyla oluşturulmuştur.

Ayrıca akademisyenlerin yaşam memnuniyeti ile ilgili bilgilerini tespit etmek amacıyla da anket formunda aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

- Yurt dışından Türkiye'ye dönen akademisyenlerin yaşam memnuniyet düzeyleri,
- Yurt dışından Türkiye'ye dönen akademisyenlerin ekonomiden memnuniyet düzeyleri,
- Yurt dışından Türkiye'ye dönen akademisyenlerin memnuniyet düzeylerinin itme ve çekme faktörleri üzerine etkileri,
- Yurt dışından Türkiye'ye dönen akademisyenlerin Türkiye'ye dönmekten dolayı memnuniyet duyup duymadığıdır.

Araştırmaya ait veriler, yurt dışına en az bir yıllığına gidip dönen ve Türkiye'deki devlet ya da vakıf üniversitelerinde görev yapan akademik personele çevrimiçi anket yapılmak suretiyle toplanmıştır. Anket, akademisyenlerin demografik özelliklerini anlamaya yönelik sorularla birlikte, toplamda 39 sorudan oluşmaktadır.

Soru formu dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümünde kişisel ve demografik özellikler ile çalışma ve eğitim hayatına ilişkin bilgileri içeren sorular yer almaktadır. İkinci bölümde yaşam memnuniyetini ölçmeye yönelik soruya yer verilmiştir. Bu faktör 5'li Likert tipi "Yaşam Memnuniyeti Ölçeği" ile ölçülmeye çalışılmıştır (Lavalley, Hatch, Michalos ve McKinley, 2007:213). Üçüncü bölümde beyin göçünü ölçmeye yönelik

sorular Türkiye’den iten ve yurt dışına çeken faktörler şeklinde iki gruba ayrılmıştır. Bu faktörler 5’li Likert tipi ölçekle ölçülmeye çalışılmıştır.

Son kısımda akademisyenlerin yurt dışı ve Türkiye’ye yönelik beyin göçü ve tersine beyin göçünü içeren çeşitli sorulara yer verilmiştir. 5’li Likert tipi ölçek kullanılarak ölçülen yaşam memnuniyeti sorusu bağımsız değişken olarak belirlenmiştir. Kişisel, demografik ve eğitim hayatına ilişkin bilgiler ile akademisyenleri yurt dışına çeken ve Türkiye’den iten faktörleri kapsayan beyin göçünü ve tersine beyin göçünü ölçmeye yönelik sorular genel olarak araştırmanın bağımlı değişkenleri olarak belirlenmiştir. Sorular, sınıflayıcı (nominal), sıralayıcı (ordinal), oransal (ratio) ve likert ölçeğinde hazırlanmıştır. Sorular genellikle kapalı uçlu olarak hazırlanmış olup, daha ayrıntılı cevap verme imkanı olması açısından “diğer” seçeneği de eklenmiştir.

3.2.6. Veri Analizi

Analiz, SPSS 21.0 paket programıyla yapılmıştır. Çevrimiçi anket sonucunda katılımcıların verdiği cevaplar SPSS programında analiz edilerek sayısal verilere dökülmüştür. Soruların genel olarak kapalı uçlu hazırlanması verilerin elektronik ortama daha hızlı aktarılmasını ve sonuçların güvenilir olmasını sağlamıştır. Veri analizinde frekans ve regresyon analizi kullanılmıştır. Araştırma verileri analize tabi tutulmadan önce kayıp ve uç değerler araştırılıp tespit edilmiş, veriler kayıp ve uç

değerlerden ayıklanarak 422 adet kullanılabilir anket ile analizlere devam edilmiştir.

3.2.7. Bulgular

“Mutluluk Ekonomisi ve Beyin Göçü: Türkiye Örneği” adlı tez çalışmasında yapılan istatistik analizleri sonucu elde edilen veriler paylaşılmıştır. Bu çalışmada akademisyenlerin yer aldığı örnekleme ait frekans ve regresyon analizine ilişkin bulgulara yer verilmiştir.

3.2.7.1. Frekans Analizine İlişkin Bulgular

Araştırmaya katkıda bulunan katılımcıların/akademisyenlerin yurt dışı ve Türkiye’ye yönelik beyin göçü ve tersine beyin göçüyle ilgili genel durum ve düşüncelerini ortaya koymak amacıyla frekans dağılımları incelenmiştir.

Anketi cevaplayanların %59,5’i erkek iken %40,5’i kadındır. %24,2 si 31-35, %18,7 ‘si 36-40, 15,9 ‘u 46-50, %13,5 ‘i 41-45, %9’u 51-55, %6,6’sı 25-30, %4,7’si 61-65, %4,5 ‘i 56-60, %1,7’si 66-70 ve %1,2’si 71 ve üzerinde yaş aralığındadır. Akademisyenlerin %90,3’ü doktora, %9,2’si yüksek lisans ve % 0,5 ‘i lisans mezunudur. Yurt dışına gitme amacı dağılımı incelendiğinde; Katılımcı akademisyenlerin önemli bir çoğunluğu % 67,3’ü lisansüstü eğitim amacıyla giderken, çalışma amacıyla gidenlerin oranı %4, dil öğrenme amacıyla gidenlerin oranı %4,3 olup araştırma amacıyla gidenlerin oranı %18,7, proje amacıyla gidenlerin oranı %3,8’dir. Anketi cevaplayanların %46,7’si öğretim elemanı olarak ABD, %18,7’si ise İngiltere’de çalışmış/eğitim görmüştür.

Tablo 1. Türkiye’ye Dönüş ile İlgili Demografik Bilgilerin Dağılımı

		Frekans	%
Türkiye’ye Dönme Niyetleri	Dönmeyi Düşünüyordum	300	71,1
	Dönme Konusunda Kararsızdım	93	22,0
	Dönmeyi Düşünmüyordum	29	6,9
	Toplam	422	100
Türkiye’ye Dönme Nedenleri	Zorunlu hizmet (askerlik, burs vb.)	421	99
	Yurt dışında çalışma sürem bitmesi	306	73
	Yurt ve aile özlemi	216	51
	Emekli olmam	104	25
	Çocuklarımla Türkiye’de eğitim-öğretim	34	8

	görmeleri		
	Yurt dışında yabancı dil problemi yaşamak	13	3
	Kültürel yozlaşma ve yabancı kültürün olumsuz etkileri	3	0,7
	Yurt dışında gerekli iş tecrübesi, bilgi, beceri vb. yeterli derecede kazanmış olmam	1	0,2
	Kazandığım bilgi, deneyim vb. birikimlerimi ülkeme taşımak ve yarar sağlamak	1	0,2
	Toplam	422	100
Türkiye'ye Dönmekten Dolayı Memnuniyet Durumu	Kesinlikle Katılmıyorum	51	12,1
	Katılmıyorum	65	15,4
	Ne katılıyorum Ne Katılmıyorum	145	34,4
	Katılıyorum	100	23,7
	Kesinlikle Katılıyorum	60	14,2
	Toplam	422	100
Yurt Dışına Çıkmayı Düşünme Durumları	Kesinlikle düşünmüyorum	43	10,2
	Düşünmüyorum	72	17,1
	Ne düşünüyorum ne düşünmüyorum	79	18,7
	Düşünüyorum	145	34,4
	Kesinlikle düşünüyorum	83	19,7
	Toplam	422	100

Tablo 1'e göre; katılımcıların yurt dışına ilk gittiklerinde Türkiye'ye dönme niyetleri incelendiğinde; %71,1'i dönmeyi düşündüğünü, %22'si kararsız olduğunu, %6,9'u ise dönmeyi düşünmediğini belirtmiştir. Anketi cevaplayanların % 99'u zorunlu hizmet, %73'ü yurt dışında çalışma süresinin bitmesi, %51'i yurt ve aile özlemi gibi nedenlerle Türkiye'ye

döndüklerini belirtmiştir. Türkiye'ye dönmekten dolayı memnun olma durumlarına bakıldığında ise %34,4'ü kararsız olduğunu, %23,7'si memnun olduğunu, %15,4'ü memnun olmadığını ifade etmiştir. Katılımcıların %34,4'ü şu anda yurt dışına çıkmayı ve orada yaşamayı düşündüğünü belirtirken, % 17,1'i düşünmediğini söylemiştir. Kararsız kalanların oranı ise %18,7'dir.

Tablo 2. Beyin Göçüne Yönelik Demografik Bilgilerin Dağılımı

		Frekans	%
Türkiye'nin Beyin Göçünü Engellemeye Yönelik Politikaları	Kesinlikle Katılmıyorum	210	49,8
	Katılmıyorum	102	24,2
	Ne katılıyorum Ne Katılmıyorum	57	13,5
	Katılıyorum	40	9,5
	Kesinlikle Katılıyorum	13	3,1
	Toplam	422	100
Yabancı Ülkelerin Beyin Göçünü Çekmeye Yönelik Politikalarına	Kesinlikle Katılmıyorum	26	6,2
	Katılmıyorum	27	6,4
	Ne katılıyorum Ne Katılmıyorum	71	16,8
	Katılıyorum	159	37,7
	Kesinlikle Katılıyorum	139	32,9
	Toplam	422	100

Tablo 2'de görüldüğü üzere; anketi cevaplayanların % 49,8'i Türkiye'nin izlediği

politikalarla beyin göçünü engellemeye kesinlikle çalışmadığını, %9,5'i engellemeye çalıştığını

söylemiştir. “Yurt dışında çalıştığınız/eğitim gördüğünüz ülke beyin göçünü kendine çekme konusunda teşvik edici bir takım politikalara sahip

midir?” sorusuna sahip diyenlerin oranı %37,7 iken, sahip olmadığını söyleyenlerin oranı %6,4’dür. Kararsız kalanların oranı ise %16,8’dür.

Tablo 3. Türkiye ve Yurt Dışı Arasında Farklı Alanlara Yönelik Kıyaslama Dağılımı

		Frekans	%
Yurt Dışı ve Türkiye’deki İş Ortamı	Daha Kötü	11	2,6
	Kötü	9	2,1
	Aynı	41	9,7
	İyi	118	28,0
	Daha İyi	243	57,6
	Toplam	422	100
Yurt Dışı ve Türkiye’deki Sosyal ve Kültürel Ortam	Daha Kötü	21	5,0
	Kötü	54	12,8
	Aynı	49	11,6
	İyi	105	24,9
	Daha İyi	193	45,7
	Toplam	422	100
Yurt Dışı ve Türkiye’deki Yaşam Standardı	Daha Kötü	10	2,4
	Kötü	22	5,2
	Aynı	33	7,8
	İyi	95	22,5
	Daha İyi	262	62,1
	Toplam	422	100
Yurt Dışı ve Türkiye’deki Gelir Düzeyi	Daha Kötü	9	2,1
	Kötü	20	4,7
	Aynı	39	9,2
	İyi	103	24,4
	Daha İyi	251	59,5
	Toplam	422	100

Tablo 3’de görüldüğü gibi; katılımcı akademisyenler yurt dışındaki yaşamları ile Türkiye’deki yaşamlarını mukayese ettiklerinde genel olarak yurt dışındaki iş ortamı, sosyal ve kültürel ortam, yaşam standardı ve gelir düzeyinin Türkiye’ye göre daha iyi olduğunu ifade etmişlerdir.

3.2.7.2. Regresyon Analizine İlişkin Bulgular

Doğrusal regresyon analizi sosyal bilimlerde en sık kullanılan analizlerden biridir. Bağımlı değişkenin bağımsız değişken(ler) tarafından nasıl açıklandığını belirlemeye çalışır. Ayrıca ilişkinin şekli, yönü ve bilinmeyen değerlere ait tahminler hakkında bilgi verir.

Yavuz’a (2021) göre doğrusal regresyon modeli şu şekilde ifade edilebilir.

$$Y_i = \beta_0 + \beta_1 X_i + u_i \quad i=1,2,\dots,n$$

Y: Bağımlı değişken

X: Bağımsız değişken

β_0 : Sabit olup X=0 olduğunda Y’nin aldığı değerdir

β_1 : Regresyon katsayısı

u: Tesadüfi hata terimi

Modelin bütününe yönelik anlamlı olup olmadığı hakkında F (ANOVA) testi yapılmaktadır. Bu testle ilgili, Durmuş, Yurtkoru ve Çinko’ya (2018) göre, regresyon analizinde kullanılan katsayılarla yönelik hipotezler iki farklı şekilde ifade edilebilir.

H₀: Bağımsız değişken(ler) bağımlı değişkeni açıklamada istatistiksel olarak anlamsızdır.

H₁: En azından bir bağımsız değişken bağımlı değişkeni açıklamada istatistiksel olarak anlamlıdır.

veya

$$H_0: \beta_1=\beta_2=\dots=\beta_k=0$$

H_1 : β değerlerinden en az biri sıfır değildir.

F istatistiği ile regresyon analizinin hipotezi test edilir. F istatistiğine karşılık gelen p değeri 0,05 değerinden düşük olduğunda H_0 hipotezi reddedilir. Regresyon modelinin genel bir sınaması F istatistiği ile yapıldıktan sonra modeli oluşturan katsayıların her biri için anlamlılık testi t istatistiği ile yapılır.

Regresyonda amaçlardan birinin bağımlı değişkendeki varyansın kaynağını araştırmaktır.

$$R^2_{yx} = \frac{\sum(\hat{Y}_i - \bar{Y})^2}{\sum(Y_i - \bar{Y})^2} \text{ veya } R^2_{yx} = 1 - \frac{\sum(Y_i - \hat{Y}_i)^2}{\sum(Y_i - \bar{Y})^2}$$

eşitliklerinden herhangi biri ile bulunabilir. Bu katsayı regresyonda önemli bir kavramdır. Bu değer 1'e yakın olması bağımlı değişkendeki varyansın büyük bir kısmını modeldeki bağımsız değişkenin açıkladığını ifade eder (Yavuz, 2009:168).

Faktör analizi sonucu elde edilen Türkiye'den iten ve yurt dışına çeken faktörlerin alt boyutlarında yer alan değişkenlerin memnuniyet değişkenine olan etkisini görmek için regresyon analizi

Regresyon denkleminin verilere olan uyumunun sağlanıp sağlanmadığının bir göstergesi de açıklanabilen değişimin toplam değişime olan oranıdır. Bu oran belirlilik katsayısı olarak adlandırılır ve bağımlı değişkendeki değişimin ne kadarının bağımsız değişken tarafından açıklanabildiğini gösterir. Korelasyon katsayısının karesine eşit olan belirlilik katsayısı R^2 olmak üzere,

$$0 \leq R^2 \leq 1$$

biçimindedir.

Belirlilik katsayısı (determinasyon katsayısı),

uygulanmıştır. Analizden elde edilen sonuçlar, akademisyenleri Türkiye'den iten ve yurt dışına çeken faktörler olmak üzere iki tablo halinde sunulmuştur.

Türkiye'den İten Politik Faktör ve Memnuniyet Etkisi (H_1)

Araştırmada yaşam memnuniyeti ile akademisyenleri Türkiye'den iten politik faktör üzerinde anlamlı bir etkisi olacağı öngörülmüştür. Bulgular Tablo 4'de sunulmuştur.

Tablo 4. Türkiye'den İten Politik Faktör ve Memnuniyet Regresyon Analizi Sonuçları

Bağımlı değişken: İten Politik		
	Beta	t değeri (p değeri)
Sabit terim	5,006	24,644 (0,000) ***
Bağımsız değişken: Memnuniyet	-0,370	-6,330 (0,000) ***

Not:***/ **/ * sembolleri sırasıyla yüzde 1, 5 ve 10 anlamlılık düzeylerinde H_0 hipotezinin reddedildiğini veya anlamlılığını göstermektedir.

Tablo 4'de görüldüğü üzere, akademisyenleri Türkiye'den iten politik faktörün %8,7'si memnuniyet tarafından açıklanmaktadır ($R^2=0,087$; $p=0,000$). F değeri= 40,074 ve p değeri= 0,000 olduğundan H_0 hipotezinin reddedileceğine karar verilir. Bunun anlamı iten politik değişkeninin memnuniyet değişkeni ile tahmin edilmesinin istatistiksel olarak mümkün olduğudur. Basit doğrusal regresyon modeli bir

bağımsız değişkenden oluştuğundan test edilecek sadece iki katsayı (sabit ve bağımsız değişkenin katsayısı) vardır. t istatistikleri ve bunların p değerlerine bakılarak modelde yer alıp almamalarına karar verilir. Sabit teriminin t değeri (p değeri)= 24,644 (0,000) ve yaşam memnuniyeti değişkeninin t değeri (p değeri)= -6,330 (0,000) olduğundan her iki değişkenden modelde yer alacaktır.

Basit doğrusal regresyon modeli şu şekilde yazılabilir:

$$\text{İten politik} = 5,006 - 0,370 \times \text{Memnuniyet}$$

Bu bulgulara göre akademisyenlerin yaşamdan memnun olma düzeyi azaldıkça akademisyenleri Türkiye’den iten politik faktörün etkisi artmaktadır. Dolayısıyla “YM’ nin iten politik faktör

üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi vardır” (H₁) şeklindeki hipotezi desteklenmiştir.

Türkiye’den İten Ekonomik Faktör ve Memnuniyet Etkisi (H₂)

Araştırmada yaşam memnuniyeti ile akademisyenleri Türkiye’den iten ekonomik faktör üzerinde anlamlı bir etkisi olacağı öngörülmüştür. Bulgular Tablo 5’de sunulmuştur.

Tablo 5. Türkiye’den İten Ekonomik Faktör ve Memnuniyet Regresyon Analizi Sonuçları

Bağımlı değişken: İten Ekonomik		
	Beta	t değeri (p değeri)
Sabit terim	4,175	21,284 (0,000) ***
Bağımsız değişken: Memnuniyet	-0,352	-6,237 (0,000) ***

Not:***/ **/ * sembolleri sırasıyla yüzde 1, 5 ve 10 anlamlılık düzeylerinde H₀ hipotezinin reddedildiğini veya anlamlılığını göstermektedir.

Tablo 5’de görüldüğü üzere, akademisyenleri Türkiye’den iten ekonomik faktörün %8,5’i memnuniyet tarafından açıklanmaktadır (R² =0,085; p=0,000). F değeri= 38,905 ve p değeri=0,000 ‘dır. Sabit teriminin t değeri (p değeri)=21,284 (0,000) ve yaşam memnuniyeti değişkeninin t değeri (p değeri)= -6,237 (0,000) olduğundan her iki değişkenden modelde yer alacaktır.

Basit doğrusal regresyon modeli şu şekilde yazılabilir.

$$\text{İten ekonomik} = 4,175 - 0,352 \times \text{Memnuniyet}$$

Bu bulgulara göre akademisyenlerin yaşamdan memnun olma düzeyi azaldıkça akademisyenleri Türkiye’den iten ekonomik faktörün etkisi artmaktadır. Dolayısıyla “YM’ nin iten ekonomik faktör üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi vardır” (H₂) şeklindeki hipotezi desteklenmiştir.

Türkiye’den İten Sosyal ve Kültürel Faktör ve Memnuniyet Etkisi (H₃)

Araştırmada yaşam memnuniyeti ile akademisyenleri Türkiye’den iten sosyal ve kültürel faktör üzerinde anlamlı bir etkisi olacağı öngörülmüştür. Bulgular Tablo 6’da sunulmuştur.

Tablo 6. Türkiye’den İten Sosyal ve Kültürel Faktör ve Memnuniyet Regresyon Analizi Sonuçları

Bağımlı değişken: İten Sosyal ve Kültürel		
	Beta	t değeri (p değeri)
Sabit terim	4,890	24,534 (0,000) ***
Bağımsız değişken: Memnuniyet	-0,382	6,654 (0,000) ***

Not:***/ **/ * sembolleri sırasıyla yüzde 1, 5 ve 10 anlamlılık düzeylerinde H₀ hipotezinin reddedildiğini veya anlamlılığını göstermektedir.

Tablo 6’da görüldüğü gibi, akademisyenleri Türkiye’den iten sosyal kültürel faktörün %9,5’i memnuniyet tarafından açıklanmaktadır (R² =0,095; p=0,000). F değeri= 44,270 ve p değeri=

0,000 ‘dır. Sabit teriminin t değeri (p değeri)= 24,534 (0,000) ve yaşam memnuniyeti değişkeninin t değeri (p değeri)= -6,654 (0,000)

olduğundan her iki değişkende modelde yer alacaktır.

Basit doğrusal regresyon modeli şu şekilde yazılabilir.

İten sosyal kültürel=4,890-0,382×Memnuniyet

Bu bulgulara göre akademisyenlerin yaşamdan memnun olma düzeyi azaldıkça akademisyenleri Türkiye’den iten sosyal ve kültürel faktörün etkisi artmaktadır. Dolayısıyla “YM’ nin iten sosyal ve

kültürel faktör üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi vardır” (H3) şeklindeki hipotezi kabul edilmiştir.

Türkiye’den İten Bilim ve Teknolojik Faktör ve Memnuniyet Etkisi (H4)

Araştırmada yaşam memnuniyeti ile akademisyenleri Türkiye’den iten bilim ve teknolojik faktör üzerinde anlamlı bir etkisi olacağı öngörülmüştür. Bulgular Tablo 7’de sunulmuştur.

Tablo 7. Türkiye’den İten Bilim ve Teknolojik Faktör ve Memnuniyet Regresyon Analizi Sonuçları

Bağımlı değişken: İten Bilim ve Teknolojik		
	Beta	t değeri (p değeri)
Sabit terim	4,622	22,776 (0,000) ***
Bağımsız değişken: Memnuniyet	-0,288	-4,930 (0,000) ***

Not:***/ **/ * sembolleri sırasıyla yüzde 1, 5 ve 10 anlamlılık düzeylerinde H0 hipotezinin reddedildiğini veya anlamlılığını göstermektedir.

Tablo 7’de belirtildiği üzere, akademisyenleri Türkiye’den iten bilim ve teknolojik faktörün %5,5’i memnuniyet tarafından açıklanmaktadır ($R^2 = 0,055$; $p=0,000$). F değeri= 24,306 ve p değeri= 0,000’dır. Sabit teriminin t değeri (p değeri)= 22,776 (0,000) ve yaşam memnuniyeti değişkeninin t değeri (p değeri)= -4,930 (0,000) olduğundan her iki değişkende modelde yer alacaktır.

Basit doğrusal regresyon modeli şu şekilde yazılabilir.

İten bilim teknoloji=4,622-0,288×Memnuniyet

Bu bulgulara göre akademisyenlerin yaşamdan memnun olma düzeyi azaldıkça akademisyenleri Türkiye’den iten bilim ve teknolojik faktörün etkisi artmaktadır. Dolayısıyla “YM’ nin iten bilim ve teknolojik faktör üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi vardır” (H4) şeklindeki hipotezi kabul edilmiştir.

Türkiye’den İten Kişisel, Ailevi ve Eğitim Faktörü ve Memnuniyet Etkisi (H5)

Araştırmada yaşam memnuniyeti ile akademisyenleri Türkiye’den iten kişisel, ailevi ve eğitim faktörü üzerinde anlamlı bir etkisi olacağı öngörülmüştür. Bulgular Tablo 8’de sunulmuştur.

Tablo 8. Türkiye’den İten Kişisel, Ailevi ve Eğitim Faktörü ve Memnuniyet Regresyon Analizi Sonuçları

Bağımlı değişken: İten Kişisel, Ailevi ve Eğitim		
	Beta	t değeri (p değeri)
Sabit terim	4,201	22,268 (0,000) ***
Bağımsız değişken: Memnuniyet	-0,297	-5,463 (0,000) ***

Not:***/ **/ * sembolleri sırasıyla yüzde 1, 5 ve 10 anlamlılık düzeylerinde H0 hipotezinin reddedildiğini veya anlamlılığını göstermektedir.

Tablo 8’de belirtildiği gibi, akademisyenleri Türkiye’den iten kişisel, ailevi ve eğitim faktörünün

%6,6’sı memnuniyet tarafından açıklanmaktadır ($R^2 = 0,066$; $p=0,000$). F değeri= 29,846 ve p

değeri= 0,000 'dır. Sabit teriminin t değeri (p değeri)= 22,268 (0,000) ve yaşam memnuniyeti değişkeninin t değeri (p değeri)= -5,463 (0,000) olduğundan her iki değişkende modelde yer alacaktır.

Basit doğrusal regresyon modeli şu şekilde yazılabilir.

İten kişisel ailevi eğitim=4,201-0,297×Memnuniyet

Bu bulgulara göre akademisyenlerin yaşamdan memnun olma düzeyi azaldıkça akademisyenleri

Türkiye'den iten kişisel, ailevi eğitim ile ilgili faktörün etkisi artmaktadır. Dolayısıyla "YM' nin iten kişisel, ailevi eğitim faktörü üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi vardır" (H5) hipotezi desteklenmiştir.

Türkiye'den İten Mesleki Faktör ve Memnuniyet Etkisi (H6)

Araştırmada yaşam memnuniyeti ile akademisyenleri Türkiye'den iten mesleki faktör üzerinde anlamlı bir etkisi olacağı öngörülmüştür. Bulgular Tablo 9'da sunulmuştur.

Tablo 9. Türkiye'den İten Mesleki Faktör ve Memnuniyet Regresyon Analizi Sonuçları

Bağımlı değişken: İten Mesleki		
	Beta	t değeri (p değeri)
Sabit terim	4,994	28,935 (0,000) ***
Bağımsız değişken: Memnuniyet	-0,320	-6,443 (0,000) ***

Not:***/ **/ * sembolleri sırasıyla yüzde 1, 5 ve 10 anlamlılık düzeylerinde H0 hipotezinin reddedildiğini veya anlamlılığını göstermektedir.

Tablo 9'da görüldüğü üzere, akademisyenleri Türkiye'den iten mesleki faktörün %9'u memnuniyet tarafından açıklanmaktadır (R² =0,090; p=0,000). F değeri= 41,519 ve p değeri= 0,000 'dır. Sabit teriminin t değeri(p değeri)= 28,935 (0,000) ve yaşam memnuniyeti değişkeninin t değeri (p değeri)= -6,443 (0,000) olduğundan her iki değişkende modelde yer alacaktır.

Basit doğrusal regresyon modeli şu şekilde yazılabilir.

İten mesleki=4,994-0,320×Memnuniyet

Bu bulgulara göre akademisyenlerin yaşamdan memnun olma düzeyi azaldıkça akademisyenleri Türkiye'den iten mesleki faktörün etkisi artmaktadır. Dolayısıyla "YM'nin iten mesleki faktör üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi vardır" (H6) hipotezi desteklenmiştir.

Yurt Dışına Çeken Politik Faktör ve Memnuniyet Etkisi (H7)

Araştırmada yaşam memnuniyeti ile akademisyenleri yurt dışına çeken politik faktör üzerinde anlamlı bir etkisi olacağı öngörülmüştür. Bulgular Tablo 10'da sunulmuştur.

Tablo 10. Yurt Dışına Çeken Politik Faktör ve Memnuniyet Regresyon Analizi Sonuçları

Bağımlı değişken: Çeken Politik		
	Beta	t değeri (p değeri)
Sabit terim	5,055	24,534 (0,000) ***
Bağımsız değişken: Memnuniyet	-0,339	-6,187 (0,000) ***

Not:***/ **/ * sembolleri sırasıyla yüzde 1, 5 ve 10 anlamlılık düzeylerinde H0 hipotezinin reddedildiğini veya anlamlılığını göstermektedir.

Tablo 10'a göre, akademisyenleri yurtdışına çeken politik faktörün % 8,4'ü memnuniyet tarafından açıklanmaktadır ($R^2 = 0,084$; $p=0,000$). F değeri= 38,280 ve p değeri=0,000 'dır. Sabit teriminin t değeri (p değeri)= 26,601 (0,000) ve yaşam memnuniyeti değişkeninin t değeri (p değeri)= - 6,187 (0,000) olduğundan her iki değişkende modelde yer alacaktır.

Basit doğrusal regresyon modeli şu şekilde yazılabilir.

$$\text{Çeken politik} = 5,055 - 0,339 \times \text{Memnuniyet}$$

Bu bulgulara göre akademisyenlerin yaşamdan memnun olma düzeyi azaldıkça akademisyenleri yurt dışına çeken politik faktörün etkisi artmaktadır. Dolayısıyla "YM'nin yurt dışına çeken politik faktör üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi vardır" (H7) hipotezi kabul edilmiştir.

Yurt Dışına Çeken Ekonomik Faktör ve Memnuniyet Etkisi (H8)

Araştırmada yaşam memnuniyeti ile akademisyenleri yurt dışına çeken ekonomik faktör üzerinde anlamlı bir etkisi olacağı öngörülmüştür. Bulgular Tablo 11'de sunulmuştur.

Tablo 11. Yurt Dışına Çeken Ekonomik Faktör ve Memnuniyet Regresyon Analizi Sonuçları

Bağımlı değişken: Çeken Ekonomik		
	Beta	t değeri (p değeri)
Sabit terim	4,392	23,801 (0,000) ***
Bağımsız değişken: Memnuniyet	-0,295	-5,551 (0,000) ***

Not:***/ **/ * sembolleri sırasıyla yüzde 1, 5 ve 10 anlamlılık düzeylerinde H0 hipotezinin reddedildiğini veya anlamlılığını göstermektedir.

Tablo 11'de görüldüğü üzere, akademisyenleri yurtdışına çeken ekonomik faktörün %6,8'i memnuniyet tarafından açıklanmaktadır ($R^2 = 0,068$; $p=0,000$). F değeri= 30,815 ve p değeri= 0,000 'dır. Sabit teriminin t değeri (p değeri)= 23,801 (0,000) ve yaşam memnuniyeti değişkeninin değeri t değeri (p değeri)= -5,551 (0,000) olduğundan her iki değişkende modelde yer alacaktır.

Basit doğrusal regresyon modeli şu şekilde yazılabilir.

$$\text{Çeken ekonomik} = 4,392 - 0,295 \times \text{Memnuniyet}$$

Bu bulgulara göre akademisyenlerin yaşamdan memnun olma düzeyi azaldıkça akademisyenleri yurt dışına çeken ekonomik faktörün etkisi artmaktadır. Dolayısıyla "YM'nin yurt dışına çeken ekonomik faktör üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi vardır" (H8) hipotezi desteklenmiştir.

Yurt Dışına Çeken Bilim ve Teknolojik Faktör ve Memnuniyet Etkisi (H9)

Araştırmada yaşam memnuniyeti ile akademisyenleri yurt dışına çeken bilim ve teknolojik faktör üzerinde anlamlı bir etkisi olacağı öngörülmüştür. Bulgular Tablo 12'de sunulmuştur.

Tablo 12. Yurt Dışına Çeken Bilim ve Teknolojik Faktör ve Memnuniyet Regresyon Analizi Sonuçları

Bağımlı değişken: Çeken Bilim ve Teknolojik		
	Beta	t değeri (p değeri)
Sabit terim	4,700	24,220 (0,000) ***
Bağımsız değişken: Memnuniyet	-0,235	-4,208 (0,000) ***

Not:***/ **/ * sembolleri sırasıyla yüzde 1, 5 ve 10 anlamlılık düzeylerinde H0 hipotezinin reddedildiğini veya anlamlılığını göstermektedir.

Tablo 12’de görüldüğü üzere, akademisyenleri yurtdışına çeken bilim ve teknolojik faktörün %4’ü memnuniyet tarafından açıklanmaktadır ($R^2 = 0,040$; $p=0,000$). F değeri= 17,711 ve p değeri= 0,000’dır. Sabit teriminin t değeri (p değeri)= 24,220 (0,000) ve yaşam memnuniyeti değişkeninin t değeri (p değeri)= -4,208 (0,000) olduğundan her iki değişkende modelde yer alacaktır.

Basit doğrusal regresyon modeli şu şekilde yazılabilir.

$$\text{Çeken bilim teknoloji} = 4,700 - 0,235 \times \text{Memnuniyet}$$

Bu bulgulara göre akademisyenlerin yaşamdan memnun olma düzeyi azaldıkça akademisyenleri yurt dışına çeken bilim ve teknolojik faktörün etkisi artmaktadır. Dolayısıyla “YM’nin yurt dışına çeken bilim ve teknolojik faktör üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi vardır” (H9) hipotezi kabul edilmiştir.

Yurt Dışına Çeken Mesleki Faktör ve Memnuniyet Etkisi (H10)

Araştırmada yaşam memnuniyeti ile akademisyenleri yurt dışına çeken mesleki faktör üzerinde anlamlı bir etkisi olacağı öngörülmüştür. Bulgular Tablo 13’de sunulmuştur.

Tablo 13. Yurt Dışına Çeken Mesleki Faktör ve Memnuniyet Regresyon Analizi Sonuçları

Bağımlı değişken: Çeken Mesleki		
	Beta	t değeri (p değeri)
Sabit terim	4,907	35,835 (0,000) ***
Bağımsız değişken: Memnuniyet	-0,120	-3,036 (0,003) ***

Not:***/ **/ * sembolleri sırasıyla yüzde 1, 5 ve 10 anlamlılık düzeylerinde H0 hipotezinin reddedildiğini veya anlamlılığını göstermektedir.

Model özeti tablosunda görüldüğü üzere, akademisyenleri yurtdışına çeken mesleki faktörlerin %2,1’i memnuniyet tarafından açıklanmaktadır ($R^2 = 0,021$; $p=0,003$). F değeri= 9,216 ve p değeri= 0,003 ‘dür. Sabit terimin t değeri (p değeri)= 35,835 (0,000) ve yaşam memnuniyeti değişkeninin t değeri (p değeri)= -3,036 (0,003) olduğundan her iki değişkende modelde yer alacaktır.

Basit doğrusal regresyon modeli şu şekilde yazılabilir.

$$\text{Çeken mesleki} = 4,907 - 0,120 \times \text{Memnuniyet}$$

Bu bulgulara göre akademisyenlerin yaşamdan memnun olma düzeyi azaldıkça akademisyenleri yurt dışına çeken mesleki faktörün etkisi artmaktadır. Dolayısıyla “YM’nin yurt dışına çeken mesleki faktör üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi vardır” (H10) hipotezi kabul edilmiştir.

Yurt Dışına Çeken Kişisel, Ailevi ve Eğitim Faktörü ve Memnuniyet Etkisi (H11)

Araştırmada yaşam memnuniyeti ile akademisyenleri yurt dışına çeken kişisel, ailevi ve eğitim faktörü üzerinde anlamlı bir etkisi olacağı öngörülmüştür. Bulgular Tablo 14’de sunulmuştur.

Tablo 14. Yurt Dışına Çeken Kişisel, Ailevi ve Eğitim Faktörü ve Memnuniyet Regresyon Analizi Sonuçları

Bağımlı değişken: Çeken Kişisel Ailevi ve Eğitim		
	Beta	t değeri (p değeri)
Sabit terim	4,270	23,375 (0,000) ***
Bağımsız değişken: Memnuniyet	-0,134	-2,554 (0,011) **

Not:***/ **/ * sembolleri sırasıyla yüzde 1, 5 ve 10 anlamlılık düzeylerinde H0 hipotezinin reddedildiğini veya anlamlılığını göstermektedir.

Tablo 14’de görüldüğü üzere, akademisyenleri yurtdışına çeken kişisel, ailevi ve eğitim ile ilgili faktörün %1,5’i memnuniyet tarafından açıklanmaktadır ($R^2 = 0,015$; $p = 0,011$). F değeri= 6,524 ve p değeri= 0,011 ‘dir. Sabit teriminin t değeri p değeri)= 23,375 (0,000) ve yaşam memnuniyeti değişkeninin t değeri (p değeri)= - 2,554 (0,011) olduğundan her iki değişkende modelde yer alacaktır.

Basit doğrusal regresyon modeli şu şekilde yazılabilir.

Çeken kişisel ailevi eğitim=4,270-0,134×Memnuniyet

Bu bulgulara göre akademisyenlerin yaşamdan memnun olma düzeyi azaldıkça akademisyenleri yurt dışına çeken kişisel, ailevi ve eğitim ile ilgili faktörün etkisi artmaktadır. Dolayısıyla “YM’nin yurt dışına çeken kişisel, ailevi ve eğitim ile ilgili faktör üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi vardır” (H11) hipotezi desteklenmiştir.

Dolayısıyla akademisyenler hayatlarından ne kadar memnunsalar Türkiye’den gitmeyi veya yurt dışında yaşamayı daha az tercih etmektedir. Mutluluğu etkileyen ve beyin göçünü sorununa neden olan tek neden ekonomik faktörler değildir. Akademisyenler aynı zamanda politik, bilim ve teknolojik, kişisel, ailevi ve eğitim, mesleki, sosyal ve kültürel anlamda da hayatlarından memnun oldukları sürece Türkiye’yi terk etmeyi düşünmemektedir. Yani mutlu olan bireyler beyin göçü yoluna başvurmayı daha az tercih etmekte ve ülkelerinde kalarak daha verimli bir hayat sürmektedir. Bu sayede cazibe merkezi haline gelen ABD, İngiltere, Almanya gibi ülkelere olan beyin göçü sorunu ortadan kaldırılabilir.

4.SONUÇ

Neoklasik teoriye göre bireyler gelir yolu ile objektif iyi oluşlarını arttırarak fayda maksimizasyonu sağlayabilirler. Ancak hem mutluluk literatüründe hem de bu alanda yapılan beyin göçü çalışmalarına göre yaşam memnuniyeti üzerinde yalnızca “mutlak” gelirin değil aynı zamanda diğer değişkenlerin de oldukça etkili olduğu görülmektedir. Bu çalışmada bize neoklasik

iktisadın iddia ettiği gibi bireylerin gelirlerini arttırma yolu ile basitçe mutlu olamayacaklarını göstermektedir. Çalışmada akademisyenlerin mutluluğu üzerinde; akademisyenleri Türkiye’den iten ve yurt dışına çeken ekonomik, siyasi, sosyal ve kültürel, kişisel, ailevi ve eğitim, bilim ve teknolojik, mesleki ve politik gibi parametrelerin de etkili olduğu görülmektedir.

Bulgular değerlendirildiğinde, araştırma kapsamında test edilen hipotezlerin kabul edildiği görülmektedir. Yani yaşam memnuniyetinin akademisyenleri Türkiye’den iten faktörler ve yurt dışına çeken faktörler üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi olduğu sonucuna varılmıştır. Ayrıca yapılan çalışma ve araştırmaların pek çoğu frekans analizinden elde edilen sonuçları destekler niteliktedir. Bu bağlamda; anketi cevaplayanların büyük çoğunluğu öğretim elemanı olarak ABD, İngiltere gibi gelişmiş ülkelerde çalışmış/egitim görmüştür. Uluslararası Eğitimciler Derneği (NAFSA) tarafından 2007-2017 yılları arasında yayımlanan raporlar ile Vatasever Deviren ve Daşkiran (2014) çalışması, anketten elde edilen bulguları desteklemektedir.

Yurt dışına gidip dönen akademisyenler yurt dışına giderken Türkiye’ye dönme düşüncesinde olduklarını belirtmiştir. Türkiye’ye dönme nedenlerini ise, zorunlu hizmet (askerlik, burs vb.), yurt dışında çalışma sürelerinin bitmesi, yurt ve aile özlemi olarak ifade etmişlerdir. Altaş, Sağır ve Giray (2006) ile Vatasever Deviren ve Daşkiran (2014) tarafından yapılan araştırmalar, bulguları desteklemektedir.

Akademisyenler yurt dışındaki iş ortamının, sosyal ve kültürel ortamın, yaşam standardının ve gelir düzeyinin Türkiye’ye göre daha iyi olduğunu belirtmişlerdir. Bu sonuçlar akademisyenlerin Türkiye’ye dönmekten dolayı memnun olup olmama konusunda kararsız kalmaları ile örtüşmektedir. Aynı şekilde akademisyenlerin %34,4’ü tekrar yurt dışına çıkmayı düşündüğünü belirtmiştir. Katılımcıların yurt dışını; iş ortamı, gelir düzeyi, sosyal ve kültürel ortam ve yaşam standardı bakımından Türkiye’den çok daha iyi bulmalarına ilişkin bulgular ilgili hipotezleri desteklemektedir.

Akademisyenlerin % 49,8'i Türkiye'nin izlediği politikalara dayanarak beyin göçünü engellemeye yönelik uygulamalarının olmadığını, buna karşılık % 37,7'si ise yabancı ülkelerin beyin göçüne yönelik teşvik edici politikalara sahip olduğunu ifade etmişlerdir. Kamu kurumları, özel kurumlar ve kamu özel işbirlikleri tarafından çeşitli çalışmalar yürütülmüştür. Bu çalışmalar arasında kalkınma planları, TÜBİTAK tarafından yürütülen programlar, Arçelik, TASSA, ASELSAN, HAVELSAN, TUSAŞ ve vakıf üniversitelerinin yaptığı uygulamalar gösterilebilir. Ancak gözlemlerden elde edilen kanaat, beyin göçünü engellemeye yönelik çalışmaların yeterli düzeyde olmadığı şeklindedir.

Sonuç olarak beyin göçünü önlemeye yönelik veya en aza indirmeye yönelik bir takım öneriler ve politikalar geliştirilmelidir. Aşağıda politika önerilerine yer verilmiştir.

- Yurt dışına giden ve geri dönen işgücünün sayısı ve yurt dışında kalma sürelerine ilişkin istatistik sistemlerinin geliştirilerek kayıt altına alınması gerekmektedir. Bu sayıların ve sürenin belirlenebilmesi için TÜİK, TÜBİTAK, vakıf ve devlet üniversiteleri, DPT, MEB, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, STK ve ilgili meslek kuruluşları gibi kamu kurum ve kuruluşları, özel kurumlar ve kamu özel işbirliklerine önemli görevler düşmektedir.
- Yurt dışında bulunan yüksek nitelikli bireylerin hem kendi aralarında hem de yurt içindeki meslektaşlarıyla iletişim ağı kurarak bilgi alışverişinde bulunmaları ülke dışına çıkacak meslektaş ve öğrencilere yardım sağlayacaktır.
- Türkiye'ye dönme düşüncesiyle giden akademisyenlerin sayısı fazla olmasına rağmen dönme konusunda kararsız kalanlar da oldukça fazladır. Kararsız olan akademisyenlerin Türkiye'ye dönmesi için özendirici fırsatların sağlanması gerekmektedir. İlk başta yol, barınma veya konaklama masrafları karşılanarak uyum süreci kolaylaştırılabilir. Ücretler tatmin edici düzeyde belirlenmeli, evli olan akademisyenlerin eşlerine istihdam olanakları sağlanmalı, çocuklarının eğitim masrafları karşılanmalıdır.

Ayrıca Türkiye'ye gelme konusunda kararsız olan ve yurt dışındaki düzenini bozmak istemeyen bireyler için, kurumlar deneme süresi verebilir.

- Türkiye'ye dönme nedenleri arasında zorunlu askerlik hizmeti bir engel olarak ortaya çıkmaktadır. Bu durumda olan kişilerin askerlik hizmetlerini uzmanlık alanlarına göre Türk Silahlı Kuvvetleri'nin çeşitli birimlerde yapmalarının teşvik edici olabileceği düşünülmektedir.
- Akademisyenlerin yurt dışında karşılaştıkları zorluklara bakıldığında yalnızlık ve uyum sağlama konusunda yaşanan sıkıntılar ile yurt ve aile özlemi ilk sıralarda yer almaktadır. Yurt dışına gidip dönen bireylerde manevi faktörlerin de baskın olduğu anlaşılmaktadır. Buna göre, kurumlarda manevi değerlerin de ön planda olduğu bir insan kaynakları anlayışının geliştirilmesine önem verilebilir. Bu şekilde anlayış geliştiren kurumlara devlet tarafından yatırım destekleri sağlanabilir.
- Bilime ve bilim insanlarına gerekli saygının gösterilmemesi, akademisyenleri Türkiye'den iten en önemli faktörlerden biridir. Lise binasını andıran, kütüphane, bilgisayar laboratuvarı gibi fiziksel imkânları yetersiz pek çok üniversite mevcuttur. Bu üniversitelerde bilimsel çalışmalar yaparak akademiye katkı sağlamak oldukça güçtür. Bu bağlamda üniversitelerin fiziki ve teknolojik alt yapısı güçlendirilmeli, kütüphaneleri ve veri tabanları zenginleştirilmeli, yabancı literatüre erişim imkanı kolaylaştırılmalıdır.
- Uluslararası fonlar aracılığıyla sunulan cazip olanaklar sayesinde gelişmiş ülkelerdeki Türk bilim insanlarının Türkiye'ye gelerek bilim üretmeleri sağlanmalıdır.
- Ülkeye dönen yüksek nitelikli bireylere ilgili kurumlar (YÖK, MEB, TÜBİTAK vs.) yardımcı olmalıdır. Örneğin bu bireyler önemsenmeli ve atamaları en kısa sürede yapılmalıdır. Ayrıca bu kişilere ve ailelerine sorunlarını çözüme kavuşturma konusunda yardımcı olunmalıdır. Bu sayede uyum sağlamaları kolaylaşacaktır. Çalışacakları kurumlarda dışlanmamalı, mobinge maruz bırakılarak bezdirilip sindirilmemeli ve ülkeyi terk etmeye zorlanmamalıdır.

• Ar-Ge, inovasyon, bilim ve teknolojiye gereken önem verilmelidir. Tekno-parklar ve araştırma merkezleri kurulması veya var olanların gelişiminin sağlanması ve üniversitelerin cazip hâle getirilmesi gerekmektedir.

• Eğitim sistemi yeniden yapılandırılarak yetenekli, yaratıcı ve bilgi edinmeye istekli çocuklar önceden keşfedilmelidir. Bu çocukların eğitimi özel koşullarda finanse edilmelidir.

☒ Türkiye’de ekonomik istikrar sağlanarak yurtdışına giden yüksek nitelikli yetenekler geri dönmeye ikna edilmelidir.

☒ Yeniliklere açık, adalet ve hukukun egemen olduğu, özgür bir ortam oluşturulmalıdır.

☒ Ekonomi canlandırılarak gençlere iş fırsatları sağlanmalıdır. Ayrıca gençlere gereken önem verilerek desteklenmeli ve onlara iyi bir gelecek sağlanmalıdır.

☒ Yurt dışı olduğu kadar yurt içinde de beyin göçünü önlemeye yönelik çalışmalar yapılmalıdır. Örneğin yurt içinde en çok göç veren bölgelere göre harita çıkarılarak bu bölgelerin ihtiyaçları araştırılmalıdır.

Bunları uygulamak için en başta samimi olmak, tutarlı olmak ve gelişime uygun bir kitle kültürüne sahip olmak gerekmektedir. Ayrıca bunların gerçekleşmesi için insanların umudu olmalıdır. İnsanların ortalama ve üzerinde mutluluk seviyesine sahip olup geleceğe umutla bakıyor olması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Aksoy, Z. (2012) "Uluslararası Göç Ve Kültürlerarası İletişim "International Migration And Intercultural Communication", Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 5(20): 292-303.
- Altaş, D., Sağırlı, M., ve Giray, S. (2006) "Yurtdışında Çalışıp Türkiye'ye Dönen Akademisyenlerin Eğitim Durumları, Gidiş ve Dönüş Sebepleri Arasındaki İlişki Yapısının Loglineer Modeller ile İncelenmesi", Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi, 21(1): 401-421.
- Arkan, A. (2005, Kasım) "Fârâbî'nin Gözüyle Ahlâk-Siyaset İlişkilerinin Analizi", Sözlü Bildiri, 2. Siyasette ve Yönetimde Etik Sempozyumu Bildiri Kitabı, Sakarya.
- Babataş, G. (2007) "Beyin Göçü ve Türkiye'nin Sosyo-Ekonomik Yapısının Beyin Göçüne Etkisi", Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Öneri Dergisi, 7(28): 263-266.
- Brzozowski, J., & Coniglio, N. (2021) "International Migration and the (Un)happiness Push: Evidence from Polish Longitudinal Data", International Migration Review, XX(X): 1-32.
- Büyükdüvenci, S. (1993). Aristoteles'te Mutluluk Kavramı. Felsefe Dünyası, (9). (11.06.2020), [https://www.academia.edu/5958590/Aristoteles te_Mutluluk_Kavram%C4%B1](https://www.academia.edu/5958590/Aristoteles_te_Mutluluk_Kavram%C4%B1)
- Cai, R., N. Esipova, Oppenheimer, M., & Feng, S. (2014) "International Migration Desires Related to Subjective Well-Being", IZA Journal of Migration, 3(8): 1-20.
- Diener, E., & Seligman, M.E. P. (2004) "Beyond Money: Toward an Economy of Well-Being", Psychological Science in the Public Interest, 5(1): 1-33.
- Durmuş, B., Yurtkoru, E.S., ve Çinko, M. (2018) "Sosyal Bilimlerde SPSS'le Veri Analizi ", Yedinci baskı, İstanbul: Beta Yayınları.
- Easterlin, R.A. (1974) "Does Economic Growth Improve the Human Lot?" David, P.A., & Reder, M.W., (Editörler), Nations and Households in Economic Growth içinde (89-125). ABD: Academic Press.
- Easterlin, R.A. (2001) "Income and Happiness: Towards a Unified Theory", The Economic Journal, 111(473): 465-484.
- Easterlin, R.A. (2004) "The Economics of Happiness", Daedalus, 133(2): 26-33.
- Erdoğan, İ. (2003) "Beyin Göçü ve Türkiye", Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri Dergisi, 3(1): 85-100.
- Gökdemir, Ö., ve Veenhoven, R. (2014). Kalkınmaya Farklı Bir Bakış: İyi Oluş. (13.09.2020), <https://personal.eur.nl/veenhoven/Pub2010s/2014t-fullt.pdf>
- Graham, C., & Markowitz, J. (2011) "Aspirations and Happiness of Potential Latin American Immigrants", Journal of Social Research and Policy, 2 (2): 1-17.
- Gül, S. (2017), Mutluluk Ekonomisi ve Göç Üzerine Bir İnceleme, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Kaya, M. (2009) "Beyin Göçü / Entellektüel Sermaye Erozyonu Bilgi Çağının Gönüllü Göçerleri: Beyin Gurbetçileri", Eğitime Bakış Dergisi, 5(13): 14-29.
- Kaya, M. (2003) "Beyin Göçü/Erozyonu", Üniversite ve Toplum Dergisi, 3(3): 33-36.
- Kurtulmuş, N. (1992) "Gelişmekte Olan Ülkeler Açısından Stratejik İnsan Sermayesi Kaybı: Beyin Göçü", Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, (37-38): 205-221.
- Kurtuluş, K. (2008) "Pazarlama Araştırmaları", Dokuzuncu baskı, İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Lavalley, L. F., Hatch, P. M., Michalos, A. C., & McKinley, T. (2007) "Development of The Contentment With Life Assessment Scale (Clas): Using Daily Life Experiences to Verify Levels of Self-Reported Life Satisfaction", Social Indicators Research, 83(2): 201-244.
- NAFSA(2018). Uluslararası Eğitimciler Derneği. (22.11.2020), <https://www.nafsa.org/policy-and-advocacy/policy-resources/nafsainternational-student-economic-value-tool>

Oğuzkan, T. (1971) "Yurtdışında Çalışan Doktoralı Türkler: Türkiye'den Başka Ülkelere Yüksek Seviyede Eleman Göçü Üzerine Bir Araştırma", Ankara: ODTÜ Yayınları.

Otrachshenko, V., & Popova, O. (2014) "Life (Dis)satisfaction and the Intention to Migrate: Evidence from Central and Eastern Europe", The Journal of Socio-Economics, 48: 40-49.

Özkan, F. (2013) "Sokrates'in Entelektüalist Ahlâkı", Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi / Journal of Social Sciences, (4): 35-53.

Polgreen, L., & Simpson, N.B. (2010) "Happiness and International Migration", Journal of Happiness Studies, 12(5): 819-840.

Şimşek, M. (2006) "Beşeri Sermaye ve Beyin Göçü Kapsamında Türkiye: Karşılaştırmalı Bir Analiz", Bursa: Ekin Yayınevi.

Uluslararası Göç Örgütü (2013). Göç Terimleri Sözlüğü. (İkinci baskı). (12.02.2020), https://publications.iom.int/system/files/pdf/iml_31_turkish_2ndedition.pdf

Ünal, M. (2013). Gelişmekte Olan Ülkelerde Beyin Göçü (BG). (12.05.2020), <https://docplayer.biz.tr/5059090-Gelismekte-olan-ulkelerde-beyin-gocu-bg.html>

Vatansever Deviren, N., ve Daşkiran, F. (2014) "Yurt dışında Eğitim Görüp Geri Dönen Öğretim Elemanlarının Beyin Göçüne Bakışı: Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Örneği", Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 41(0): 1-10.

Veenhoven, R. (1984). Conditions of Happiness. (16.10.2019), https://www.researchgate.net/profile/Ruut_Veenhoven/publication/300232053_Can_Happiness_be_Measured/links/5eb6f8b8299bf1287f780746/Can-Happiness-be-Measured.pdf

Veenhoven, R., ve Dumludağ, D. (2018) "İktisat ve Mutluluk:Bugün Daha Mutlu Muyuz?", Dumludağ, D., Gökdemir, Ö., Neyse, L., ve Ruben, E., (Editörler), İktisatta Davranışsal Yaklaşımlar içinde (223-251) (İkinci baskı). Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.

Yavuz, N.Ç. (2021). Ekonometri, İktisat Lisans Programı Ders Kitabı. İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi. (26.05.2021), http://auzefkitap.istanbul.edu.tr/kitap/iktisat_ao/ekonometri.pdf

Yavuz, S. (2009) "Regresyon Analizinde Doğrusala Dönüştürme Yöntemleri ve Bir Uygulama", İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 23(1): 165-179.